



istoria ideilor politice

SIGMUND FREUD

PSIHOLOGIA COLECTIVĂ ȘI ANALIZA EULUI

*traducere și studiu introductiv de
Lucian Pricop*

cartex



Sigmund Freud

Psihologia colectivă și analiza Eului

Traducere și studiu introductiv de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX



Cuprins

Freud¹, Freud² sau Freudⁿ

(studiu introductiv de Lucian Pricop) / 5

Notă asupra ediției / 13

Psihologia colectivă și analiza Eului / 15

Capitolul I Introducere / 17

Capitolul II Sufletul colectiv după Gustave Le Bon / 20

Capitolul III Alte concepții asupra vieții psihice colective / 33

Capitolul IV Sugestia și libidoul / 41

Capitolul V Două mulțimi artificiale: biserica și armata / 47

Capitolul VI Alte probleme și direcții de cercetare / 56

Capitolul VII Identificarea / 62

Capitolul VIII Iubirea și hipnoza / 70

Capitolul IX Instinctul gregar / 77

Capitolul X Mulțimea și hoarda primitivă / 84

Capitolul XI O treaptă a dezvoltării Eului / 92

Capitolul XII Câteva considerații suplimentare / 99



CAPITOLUL I

INTRODUCERE

PSIHOLOGIA COLECTIVĂ ȘI ANALIZA EULUI

Opoziția dintre psihologia individuală și psihologia socială sau colectivă, care, la prima vedere, poate părea foarte profundă, se estompează când este analizată mai îndelung. Până îndoaia, psihologia individuală are ca obiect individul și cercetează mijloacele de care acesta se servește, căile pe care le urmează, pentru a-și satisface dorințele și nevoile, însă, în ecuația cîntarului, psihologia individuală nu câștigă decât anevoi, în condiții cu totul excepționale, o deosebită abstracție de raporturile dintre individ și semenii săi. Acest fapt este explicabil prin faptul că „celălalt” joacă întotdeauna în fața individului rolul de model, de obiect, de rival sau de adversar. Dar psihologia individuală se prezintă chiar de la început ca fiind în același timp și o psihologie socială, în sensul larg, dar pe deplin justificat, al cuvîntului.

Arădinea individului față de părinții săi, de frații și de surorile sale, de persoana iubită, de medicul său, așadar toate raporturile care până în prezent au făcut obiectul cercetărilor psihanalitice, ar putea, pe bună dreptate, să fie considerate drept fenomene sociale, fapt care le pune în opoziție cu alte trăsături pe care le-am numit *narcisice*, deoarece sunt caracterizate prin faptul că satisfacerea nevoilor și dorințelor e căutată și obținută de individ în afara și independent de validența altor persoane. Astfel, opoziția dintre actele psihice



CAPITOLUL I

INTRODUCERE

Opoziția dintre psihologia individuală și psihologia socială sau colectivă, care, la prima vedere, poate părea foarte profundă, se estompează când este analizată mai îndeaproape. Fără îndoială, psihologia individuală are ca obiect individul și cercetează mijloacele de care acesta se servește, căile pe care le urmează, pentru a-și satisface dorințele și nevoile, însă, în această căutare, psihologia individuală nu reușește decât arareori, în condiții cu totul excepționale, să facă abstracție de raporturile dintre individ și semenii săi. Acest fapt este explicabil prin faptul că „celălalt“ joacă întotdeauna în viața individului rolul de model, de obiect, de asociat sau de adversar, iar psihologia individuală se prezintă chiar de la început ca fiind în același timp și o psihologie socială, în sensul largit, dar pe deplin justificat, al cuvântului.

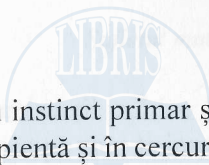
Atitudinea individului față de părinții săi, de frații și de surorile sale, de persoana iubită, de medicul său, așadar toate raporturile care până în prezent au făcut obiectul cercetărilor psihanalitice, ar putea, pe bună dreptate, să fie considerate drept fenomene sociale, fapt care le pune în opoziție cu alte procese pe care le-am numit *narcisice*, deoarece sunt caracterizate prin faptul că satisfacerea nevoilor și dorințelor e căutată și obținută de individ în afara și independent de influența altor persoane. Astfel, opoziția dintre actele psihice

sociale și narcisice (*autiste*, în terminologia lui Bleuler¹) nu depășește limitele psihologiei individuale și nu duce la o separare între aceasta și psihologia socială sau colectivă.

În atitudinea sa față de părinți, de frați și surori, de persoana iubită, de prieten și de medic, individul nu este influențat decât de o singură persoană sau de un număr limitat de persoane, în funcție de importanța deosebită pe care fiecare o prezintă în ochii acestuia. Or, când vorbim despre psihologie socială sau colectivă, facem în general abstracție de acest gen de raporturi, pentru a nu lua în considerație decât influența simultană pe care o exercită asupra individului un mare număr de persoane care, din mai multe puncte de vedere, îi pot fi străine, dar de care el se simte legat prin anumite elemente. Prin urmare, psihologia colectivă privește individul ca pe un membru al unui trib, al unui popor, al unei caste, al unei clase sociale, al unei instituții, sau ca pe un element aparținând unei mulțimi umane care, la un moment dat și în virtutea unui scop precis, s-a organizat într-o masă, într-o colectivitate. După ruperea legăturilor naturale menționate mai sus, am fost determinați să apreciem fenomenele care se produc în aceste condiții deosebite, ca manifestări ale unei tendințe speciale, ireductibile – *herd instinct, group mind*² – care nu se manifestă în alte situații. Trebuie totuși să spunem că nu suntem de acord să atribuim factorului numeric o importanță atât de mare și să admitem că el este singurul capabil să dea naștere, în viața psihică a omului, unui nou instinct, care altfel nu s-ar putea manifesta. Noi propunem, mai degrabă, alte două posibilități, știind că acest instinct nu

¹ Paul Eugen Bleuler (1857-1940), psihiatru elvețian cunoscut mai ales pentru contribuțiile sale la înțelegerea bolilor mintale. A introdus termenul de *ambivalență* în practica psihanalizei în 1911 și pe cel de *autism*, utilizat pentru întâia dată într-un articol publicat în *American Journal of Insanity* (1912). (n.t.)

² În engleză, instinct de turmă, gândire de grup. (n.t.)



e un instinct primar și ireductibil și că el există deja în stare incipientă și în cercuri mai restrânse, cum este cel al familiei.

Psihologia colectivă, chiar dacă se află încă la început, își asumă un număr enorm de probleme și impune cercetătorului sarcini nenumărate, defectuos sau insuficient delimitate. Numai clasificarea diferitelor forme de grupări colective și descrierea fenomenelor psihice pe care acestea le manifestă presupun o enormă muncă de observație și de prezentare, generând în același timp o bogată literatură de specialitate. Având în vedere aria domeniului psihologiei colective, nu mai e nevoie să-l avertizez pe cititor că modesta mea lucrare nu atinge decât în câteva puncte, puține la număr, acest subiect atât de vast. E adevărat că acestea sunt puncte care interesează îndeosebi psihanaliza, în calitate de mijloc pentru sondarea abisurilor psihicului uman.



CAPITOLUL II

Sufletul mulțimilor, în descrierea lui Gustave Le Bon

Am putea începe printr-o definiție a sufletului colectiv, dar ni se pare mai rațional să prezentăm cititorului un rezumat al fenomenelor care îi sunt specifice, oferindu-i câteva dintre acestea, selectate dintre cele mai proeminente și mai caracteristice, și luându-le ca punct de plecare în cercetările noastre ulterioare. Acest dublu scop nu s-ar putea realiza mai bine decât luând drept ghid cartea deja celebră a domnului Gustave Le Bon: *Psihologia mulțimilor*.¹

Iată, din nou, care sunt datele problemei. După ce a examinat și analizat predispozițiile, tendințele, instinctele, mobilurile și intențiile individului – mergând până la observarea acțiunilor acestuia și a raporturilor sale cu semenii – psihologia s-a găsit brusc în fața unei probleme ce avea nevoie imperios de o rezolvare. Ea ar oferi explicația acestui fapt surprinzător, că individul, pe care îl credea ușor de înțeles, în anumite condiții, începe să simtă, să gândească și să acționeze într-un mod diferit de cel așteptat, și că aceste condiții sunt oferite de încorporarea sa într-o mulțime umană având trăsătura unei „mulțimi psihologice“. Ce este deci „o mulțime“? De unde are puterea de a exercita o influență atât de importantă

¹ Freud a folosit ediția în limba germană a *Psychologie des foules* (*Psihologia mulțimilor*) din 1912: Gustave Le Bon, *Psychologie der Massen*, Aus dem Französischen von Rudolf Eisler, 2, Auflage Leipzig, 1912. Noi utilizăm Gustave Le Bon, *Psihologia mulțimilor*, traducere, ediție îngrijită și studiu introductiv de Lucian Pricop, Editura Cartex, București, 2016. (n.t.)

asupra vieții psihice a individului? În ce constau modificările psihice pe care le impune individului?

Teoria psihologiei colective are drept responsabilitate oferirea de răspunsuri la aceste trei întrebări. Și pentru a se achita de această sarcină, ea trebuie să înceapă cu cea de-a treia problemă. Într-adevăr, observarea modificărilor impri-mate reacțiilor individuale este aceea care formează obiectul de studiu al psihologiei colective. Însă, orice tentativă de explicație trebuie precedată de descrierea a ceea ce urmează să fie explicat.

Iată ce spune Le Bon:

„Trăsătura cea mai izbitoare la o mulțime psihologică este următoarea: indiferent de indivizii care o compun, indiferent de asemănările sau deosebirile în modul lor de viață, în ocupațiile, caracterul sau inteligența lor, simplul fapt că ei s-au transformat în mulțime îi înzestrează cu un soi de suflet colectiv. Acesta îi face să simtă, să gândească și să acționeze într-un fel cu totul diferit de cel în care simțea, gândea și acționa fiecare dintre ei izolat. Anumite idei, anumite sentimente nu apar și nu se materializează în acte decât la indivizii incluși în mulțime. Mulțimea psihologică este o «ființă» provizorie, compusă din elemente eterogene, sudate pe moment, aidoma celulelor unui organism viu, care în totalitatea lor formează o ființă nouă, care au caracteristici foarte diferite de acelea pe care le posedă fiecare dintre celulele componente.”¹

Întrerupem expunerea domnului Le Bon cu comentariile noastre și vom începe prin a formula următoarea observație: dacă indivizii aflați într-o mulțime formează o unitate, prin urmare trebuie să existe ceva care să-i apropie pe unii de ceilalți și e posibil ca acest ceva să fie tocmai ceea ce caracterizează mulțimea. Lăsând această întrebare fără răspuns, Le Bon se

¹ Gustave Le Bon, *Psihologia mulțimilor*, traducere de Lucian Pricop, Editura Cartex, București, 2016, pp. 31-32. (n.t.)

ocupă de modificările pe care le suferă individul în mijlocul mulțimii și le descrie în niște termeni care se acordă cu principiile fundamentale ale psihologiei noastre abisale.

„Putem constata cu ușurință cât de mult diferă individul aflat în mulțime de individul izolat; dar cauzele unei asemenea deosebiri sunt la fel de lesne de descoperit. Pentru a reuși să le deslușim, trebuie să ne reamintim mai întâi de următoarea observație a psihologiei moderne: nu numai în viața organică, ci și în funcționarea inteligenței un rol preponderent îl joacă fenomenele inconștiente. Activitatea conștientă a spiritului nu reprezintă decât o mică parte în comparație cu viața sa guvernată de inconștient. Analistul cel mai subtil, observatorul cel mai penetrant, nu reușește să descopere decât un foarte mic număr din mobilurile inconștiente care îl călăuzesc. Actele noastre conștiente decurg dintr-un substrat inconștient format îndeosebi din influențe ereditare. Acest substrat cuprinde nenumărate reziduuri ancestrale care constituie sufletul rasei. În spatele cauzelor mărturisite ale actelor noastre se afla cauze secrete, pe care le ignorăm. Majoritatea acțiunilor noastre cotidiene sunt efectul mobilurilor ascunse, care ne scapă.”¹

Într-o mulțime, crede Le Bon, achizițiile individuale se estompează, iar personalitatea proprie fiecăruia dispare. Patrimoniul inconștient al rasei apare în prim-plan, eterogenul se dizolvă în omogenitatea rasei. Vom spune că suprastructura psihică, care se formează ca urmare a unei dezvoltări variind de la un individ la altul, a fost distrusă și a evidențiat baza inconștientă, uniformă, comună tuturor.

În acest fel s-ar forma caracterul mediu, propriu individului aflat în mulțime. Dar Le Bon consideră că individul prezintă în plus niște proprietăți noi pe care nu le avea mai

¹ Idem, p. 32. (n.t.)

înainte și caută să explice această apariție a noilor caracteristici prin trei factori diferiți.

„Cauzele care determină apariția caracterului deosebit al maselor sunt diverse. Prima este aceea că individul inclus în mulțime capătă, doar din pricina numărului crescut de oameni din care face parte, un sentiment de putere invincibilă permițându-i să cedeze unor instincte pe care, singur, și le-ar fi reprimat. El va ceda cu atât mai bucuros cu cât mulțimea fiind anonimă și, prin urmare, iresponsabilă, sentimentul responsabilității, care îi reține întotdeauna pe indivizi, dispare în întreg.“¹

Din punctul nostru de vedere, apariția unor noi trăsături în cazul individului dintr-o mulțime prezintă o mai mică importanță. Este suficient să arătăm că individul din mulțime este plasat în niște condiții care îi permit să-și slăbească refularea mișcărilor sale pulsionale inconștiente. Caracteristicile în aparență noi pe care acesta le manifestă în asemenea situație nu reprezintă de fapt decât manifestări ale acestui inconștient în care sunt conținuți germenii a tot ce e mai rău în sufletul omului; dacă vocea conștiinței încetează sau dacă sentimentul responsabilității dispare în aceste circumstanțe, acesta este un fapt pe care nu ne este greu să-l înțelegem. Cu ceva vreme în urmă, am spus că „teama socială“ este aceea care formează nucleul a ceea ce se cheamă conștiință morală.²

„O a doua cauză, contagiunea mintală, intervine deopotrivă pentru a determina caracterele speciale ale mulțimilor și,

¹ Idem, p. 33. (n.t.)

² Între concepția lui Le Bon și concepția noastră există o anumită diferență ce rezultă din faptul că inconștientul, ca noțiune, nu coincide în toate privințele cu aceea adoptată de psihanalist. Pentru Le Bon, inconștientul cuprinde caracteristicile cele mai profunde ale sufletului unei rase, caracteristicile care pentru psihanaliză nu prezintă vreun interes. Desigur, recunoaștem că nucleul Eului (Se-ul, cum l-am numit ulterior), care face parte „moștenirea arhaică“ a sufletului uman, este inconștient, dar noi postulăm în plus existența unei „refulări inconștiente“, provenite dintr-o anumită parte a acestei moșteniri. Noțiunea de „refulare“ este cea care lipsește la Le Bon. (n.a.)